Duitsland legt een gigantisch zonnepark aan.
21 oktober 2020.

GROENE IDEALEN

De Green Deal waarmee de Europese Commissie de economie wil verduurzamen maakt deel uit van een richtingenstrijd over de toekomst van Europa. Een klimaatneutrale EU vereist niet alleen meer, maar ook andere Europese samenwerking.

Door Hans Wetzels

Op 11 december 2019 presenteerde voorzitter Ursula von der Leyen namens de Europese Commissie haar Green Deal aan de wereld. De Duitse politica beloofde om van Europa het eerste klimaatneutrale continent ter wereld te maken. 'Ik ben ervan overtuigd dat het oude groeimodel, gebaseerd op fossiele brandstoffen en vervuiling, niet meer van deze tijd is,' hield een ambitieuze Von der Leyen haar publiek voor. 'De Green Deal is onze nieuwe groeistrategie. Europese burgers zijn al begonnen met het aanpassen van hun leefstijl om de planeet te beschermen. Onze Green Deal maakt duidelijk dat ze daarin niet alleen staan.'

Onder haar leiding moet de CO2-uitstoot drastisch dalen, worden de oerbossen gered, wordt het vervoer elektrisch en komen er duizenden nieuwe banen bij. De Europese Unie moet wereldleider worden in klimaatvriendelijke technologie en groene financiering. Aan de steenkoolwinning komt een eind en ook de landbouw moet voortaan duurzaam.

Bijna vier jaar later is het tijd om de balans op te maken over hoe het ervoor staat met de Green Deal. Het beeld is gemengd: de Europese Commissie heeft veel bereikt, maar lidstaatregeringen met eigen nationale belangen en de in Brussel immer machtige industrielobby hebben veel belangrijke voorstellen ook aanzienlijk weten te frustreren, te vertragen en te verwateren. Dat de Green Deal desondanks een wereldwijde pandemie, een invasie in Oekraïne en de daaropvolgende energiecrisis heeft overleefd is evenwel de grootste triomf.

NIET DICTEREN

In het voor buitenstaanders nogal moeilijk te doorgronden universum van de Europese Unie lag lang de nadruk op begrotingsdiscipline, het liberaliseren van de markt en investeringen doen. De consensus was dat EU-instellingen als de Europese Commissie zich zo min mogelijk met politiek moesten bemoeien. Over sociaal beleid, belastingen of politiek gevoelige dossiers als migratie wilden de lidstaten zelf zeggenschap houden. 'Voor banken, investeerders en bedrijven heeft de fixatie op prijsstabiliteit en vrij kapitaalverkeer prima gewerkt,' zegt hoogleraar Europese geschiedenis en Europese integratie Mathieu Segers

Poolse mijnwerkers dragen een doodskist met foto's van Ursula von der Leyen en Frans Timmermans erop tijdens een demonstratie tegen nieuwe EU-regels.

(Universiteit Maastricht) daarover. 'Maar omdat EU-landen de verantwoordelijkheid voor flankerend beleid, zoals sociale voorzieningen, zo nodig zelf in handen wilden houden, kan nu niemand de burgers van Europa nog beschermen tegen de excessen van de markt. Daarvoor bestond op EU-niveau geen enkele managementstrategie.'

De Green Deal is in dat licht op te vatten als een poging om Europese besluitvorming naar een hoger niveau te tillen. Klimaatverandering en andere vormen van milieuvervuiling zijn immers bij uitstek internationale problemen die niet uitsluitend door marktwerking opgelost kunnen worden.

Maar dat wil niet zeggen dat de Commissie nu opeens kan dicteren wat er moet gebeuren. De Green Deal is in feite niets meer dan een politieke leidraad en een stappenplan richting een duurzame economische groeistrategie. Bindende verplichtingen staan er niet in. Daarom werkt met name het directoraat-generaal voor Klimaat van de Europese Commissie, onder leiding van Frans Timmermans, sinds 2019 aan een oneindige stroom beleidsinitiatieven, richtlijnen, strategieën en verdragen die de Green Deal handen en voeten moeten geven.

Daarbij heeft Timmermans aanzienlijke successen geboekt. Denk aan de Klimaatwet die de Europese uitstootreductiedoelen officieel vastlegt, een grensbelasting (*carbon border adjustment mechanism* – CBAM) op vervuilende importen, of het verbod op de verkoop van auto's met verbrandingsmotoren vanaf 2035. Ook staan er miljarden euro's klaar om kwetsbare burgers en transitieregio's die afhankelijk zijn van vervuilende industrieën te helpen en steekt de Europese Investeringsbank (EIB) miljoenen in zonneparken en windturbines.

AARDMETALEN

Tegelijkertijd gunde de Commissie het schrijven van een belangrijk adviesrapport over duurzame investeringsverplichtingen voor de financiële sector aan vermogensbeheerder Blackrock (zelf in het bezit van een gigantisch fossiel portfolio). Bovendien zegde de Commissie na de Russische invasie in Oekraïne 10 miljard euro toe aan dezelfde gasindustrie die de EU afhankelijk had gemaakt van gas uit Rusland om meer vervuilend Amerikaans schaliegas te importeren.

Maatschappelijke organisaties waarschuwen ondertussen nadrukkelijk voor een wildgroei aan mijnbouwprojecten in bijvoorbeeld Portugal of Finland – waar de Commissie de aardmetalen wil gaan winnen die nodig zijn voor de duurzaamheidstransitie.

'In het complexe proces van besluitvorming in Brussel verdedigen de lidstaten heel graag hun eigen industrie en schuiven ze daarna de Commissie alle schuld in de schoenen,' legt beleidsdirecteur van het Europese Milieubureau (EEB) Patrick ten Brink uit. 'Daardoor is bijvoorbeeld het nieuwe EU-landbouwbeleid een complete ramp. De landbouwministers van de lidstaten weigerden om mee te bewegen en schoven tijdens vergaderingen de klimaatambities van de Commissie weleens gewoonweg terzijde. Dat constante vingerwijzen tussen regeringen en Brusselse instellingen is de grootste achilleshiel voor elke Europese klimaatambitie.'

ELECTORALE ANGST

De mislukte verduurzaming van de landbouw is een mooi voorbeeld van hoe Commissie, lidstaten en industrielobby in een onderling belangensteekspel zelf de angel uit de Green Deal wisten te halen. De *Farm to Fork*-strategie waarmee Timmermans het aandeel biologische landbouw in de EU wil vergroten, het gebruik van pesticiden wil verminderen en bodem- of waterkwaliteit hoopt te verbeteren, betekent meer milieuvoorwaarden waar boeren aan moeten voldoen en minder directe financiering per hectare grond. De voorstellen leidden direct tot een interne machtsstrijd tussen verschillende departementen van de Commissie zelf en vervolgens tot een

Een buurtbewoner bewerkt een biologische voedseltuin in Amsterdam. 17 juni 2023.

Organisaties waarschuwen voor een wildgroei aan mijnbouwprojecten

verwatering in lidstaten die hun eigen boerenlobby niet voor het hoofd wilden stoten.

De Natuurherstelwet waarmee gehavende natuurgebieden weer tot bloei moeten komen is na ongekend verzet door de conservatieve Europese Volkspartij (EVP) in het EU-parlement met de kleinst mogelijke meerderheid en in afgezwakte vorm aangenomen. De vrees is nu dat diezelfde EVP vanuit een electorale angst voor klimaatsceptische en vaak extreemrechtse partijen nog meer wetsvoorstellen op de korrel zal gaan nemen.

Die richtingenstrijd komt in landen als Polen, met een sterke en vaak conservatieve boerenlobby en een grote mijnindustrie, tot uiting. Dat vertelt rector Ryszard Koziołek in de Zuid-Poolse mijnstad Katowice: 'De meeste politici in Polen mogen Timmermans niet zo. Hij staat voor alles waar ze zelf niet voor staan: een diep geloof in de EU, de absolute noodzaak van de Green Deal en de bereidheid daarover een open gesprek te voeren. Daartegenover staat dat Timmermans lijkt te vergeten dat het optimisme van de Europese Commissie over de klimaattransitie niet gedeeld wordt in een regio die daardoor alleen maar armer dreigt te worden. Dat zal een probleem blijven zolang er geen heldere alternatieve visie wordt gepresenteerd.'

MEER TRANSPARANTIE

Juist het ontwikkelen van een alternatieve visie die verdergaat dan alleen maar het vergroenen van de Europese vrije markt door de Green Deal vereist meer EU in plaats van minder. Het vereist echter ook een ander Europa dat niet langer aan de leiband loopt van industriebelangen, de interne markt en nationale politieke calculatie. 'Het is helemaal niet zeker of een duurzaam Europa ook gelijkwaardiger en democratischer zal zijn,' waarschuwt de Duitse historica en filosofe Ulrike Guérot. 'Het fossiele groeimodel vervangen door een groene variant is te gemakkelijk en lost de economische ongelijkheid in Europa niet op.' Ook het EEB benadrukt dat de in de Green Deal vastgelegde doelen verbonden moeten worden met zo'n beetje elk ander beleidsterrein.

Een meer politieke EU die in staat is langetermijnbeleid als de Green Deal te formuleren, vereist volgens Guérot – zelf ooit werkzaam voor de Europese Commissie – meer transparantie, democratie en meer evenwicht tussen markt- en sociale aspecten van Europa. 'Mensen geven aan zoiets gigantisch als de Green Deal pas hun steun als ze zelf het gevoel hebben er ook iets mee te winnen. Je kunt niet simpelweg tegen alle mijnwerkers in Polen zeggen: we vinden wel iets anders voor jullie. De kloof tussen stad en platteland blijft dan gewoon bestaan en de breuklijn tussen hoog- en laagopgeleiden ook. Alleen een groen ideaal is niet genoeg.' ●

ABBEELDINGEN: ANP/JENS BÜTTNER; ANP/JAAP ARRIENS; ANP/BERLINDA VAN DAM